

ISSN 2411-4758 (Print) 2518-1602 (Online)

Native word in ethnocultural dimension, Drohobych, Posvit, 2018, pp. 98-107.

DOI: <https://doi.org/10.24919/2411-4758.2018.140228>

УДК 811.161'373.7

НАЦІОНАЛЬНА СИМВОЛІКА ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ З КОМПОНЕНТАМИ-ЗООНІМАМИ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ, РОСІЙСЬКОЇ ТА БІЛОРУСЬКОЇ МОВ)

Галина ФІЛЬ

кандидат філологічних наук, доцент кафедри філологічних дисциплін та методики їх викладання у початковій школі, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка (Україна, Дрогобич)

filgalina1955@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/000-0002-9668-6849>

Research ID N-7496-2018 <http://www.researcherid.com/rid/N-7496-2018>

Статтю подано до редколегії / The article is submitted to the editorial board: 06.08.2018

Статтю опубліковано / The article is published 15.11.2018

У статті схарактеризовано національну символіку фразеологізмів східнослов'янських мов з компонентами-назвами на позначення свійських тварин; з'ясовано, що відображення тваринного світу у стійких сполуках пов'язане з традицією ще дохристиянських часів, коли людина вважала себе частиною природи, а представників рослинного і тваринного світу наділяла рисами, притаманними людині; показано, що тваринний світ, представлений в стійких сполученнях досліджуваних мов, характеризується як універсальністю, так і особливостями національного сприйняття.

Ключові слова: фразеологічні одиниці; національна символіка; назви свійських тварин; структурні компоненти; символічне значення; символічна основа; словесна символіка.

NATIONAL SYMBOL OF FRAZEOLOGICAL UNITS WITH ZONOMIC COMPONENTS (ON THE MATERIAL OF UKRAINIAN, RUSSIAN AND BELARUSIAN LANGUAGES)

Galina FIL,

Ph.D. in Philology, Associate Professor of Philological Disciplines and Teaching Methods in Primary Schools Department, Deputy Dean for Research and International Cooperation of the Primary and Art Education

The article describes the national symbolism of the phraseological units of the East Slavic languages with the components of the names on the designation of domestic animals; It has been clarified that the reflection of the animal world in stable compounds is primarily due to the tradition of pre-Christian times, when a person considered himself part of nature, and when a person personified nature and gave representatives of plant and animal life features inherent in man a comparative analysis of the structure of the Ukrainian, Russian and Belarusian phraseological units with the names on the designation of domestic animals The author has done the comparative analysis of the Ukrainian, Russian and Belarusian phraseological units' structure with the names of domestic animals; it has been clarified the component-symbols in that phraseological units – those linguistic values that reflect, capture and transmit the specifics of each ethnic group from one generation to the next, form its cultural codes, define the mentality of the people, and the study of which in the interlingual aspect demonstrates the perception of the respective cultures; the author establishes that the main part of phraseological units is formed under the influence of anthropocentric ideas, the conviction of man in his superiority over the animal world.

Comparative analysis of the East Slavic languages phraseology's structure with the names of domestic animals revealed their common and distinctive features and showed that the animal world, represented in the phraseologisms of related languages, is characterized by both universality and the peculiarities of national perception; The author defines that the stable expressions with a zoonomic component are widespread and actively used in the studied languages and closely related to the national-cultural traditions of each people.

The prospects of our research lie in the expanding the body of the phraseological units with the zoonomic component in the Ukrainian, Russian and Belarusian languages, further interlingual comparison of them and revealing their national and cultural identity.

Key words: phraseological units; national symbols; the names of domestic animals; structural components; symbolic meaning; symbolic basis; verbal symbolism

Постановка проблеми. Порівняльний аспект вивчення фразеології є значущим для виокремлення спільних і відмінних ознак досліджуваних мов, висвітлення національної своєрідності фразеологічної системи певного народу, що дає змогу виявити національно-культурну специфіку фразеологічних одиниць, властивих певній етнокультурі. Особливий інтерес становлять фразеологічні одиниці східнослов'янських мов, які найяскравіше відображають багаторічне спостереження людини за зовнішнім виглядом та поведінкою тварин, актуалізують одні ознаки представників фауни та редукують інші, переходять у розряд слів-символів, стають культурно-інформаційним фондом кожної мови [15, 161-162]. Стійкі сполучення з компонентом-зоонімом є однією з найуживаніших і значущих ланок у фразеосистемі досліджуваних мов.

Аналіз досліджень. Фразеологічні одиниці з структурним компонентом-назвою представників тваринного світу неодноразово ставали об'єктом вивчення в обстежуваних нами мовах. Зокрема в українській мові цю проблему досліджували Я.Баран, І.Голубовська, Р.Зорівчак, Г.Крайчинська, О.Крижко, О.Левченко, В.Новаківська, Г.Онуфрійчук, Д.Ужченко та ін., в російській – Т.Козлова, Л.Ройзензон, В.Телія та ін., в білоруській – В. Маслова, І.Лепешаў, М.Якалцэвіч та ін. Однак, незважаючи на низку важливих праць, фразеологічні одиниці східнослов'янських мов з компонентом-зоонімом вивчено недостатньо, зокрема не проведено їх комплексного дослідження у порівняльному аспекті.

Мета статті – здійснити порівняльний аналіз структури українських, російських та білоруських фразеологічних одиниць з назвами на позначення свійських тварин, виявити в них компоненти-символи, які відображають своєрідність тваринного світу, й дослідження яких у міжмовному аспекті демонструє світосприйняття відповідних культур.

Виклад основного матеріалу. Людині притаманна здатність сприймати світ не тільки в реально-видимих формах, але й через аналогію (уподібнення) одного явища іншому, тобто символічно. Система символічного відображення світу належить до найдавніших і найбагатших систем традиційної культури на планеті [6, 7], вона ще мало вивчена, зокрема недостатньо висвітлено питання символіки у фразеологічних одиницях. Ці стійкі вирази зберігають і передають наступним поколінням особливості світосприймання народу, факти його історії, картини соціального та рідного побуту, найрізноманітніші відтінки людських почуттів [3, 3], особливості національного бачення дійсності.

У лінгвістиці символ – це естетично канонізована, культурно значима концептуальна структура. Символ, як зазначає О. Селіванова, характеризується інтенсивністю (намір, мета мовця), образністю, мотивованістю, дійсничністю, психологічністю, імперативністю. Смысл символу існує в колективній свідомості певної культурної групи [16, 536-537].

Символи мають національний характер: вони творять мову смислів, незрозумілу для представників інших культур, передають особливості національного характеру, своєрідність світосприйняття, логіку національної естетики [18, 351].

Увага до символу в сучасній науці не випадкова: відбувається зміна наукових парадигм, які більше тяжіють до надчуттєвих форм осмислення проблеми [14, 186].

Фразеологія більшою мірою, ніж інші пласти мовних одиниць, відображає довготривалий процес розвитку народу, своєрідність його світосприймання через призму мови та національної культури; фіксує та пере-

дає від покоління до покоління культурні настанови та стереотипи, кодує культурну інформацію та акумулює знання як про саму людину, її відношення до навколишнього світу, так і про сам навколишній світ.

У системі фразеологічних символів, як підкреслює О.Левченко, привертають увагу одиниці з компонентами-зоонімами, які виступають засобом пейоративної чи меліоративної оцінки людської діяльності у номінативному або компаративному плані. Дослідники мови не раз наголошували на значущості звернення людини до світу тварин, до пошуку там аналогій [8, 66].

Відображення природи, зокрема її тваринного світу, у фразеологічних образах пов'язане з традицією ще дохристиянських часів, коли людина вважала себе частиною природи, а саму природу персоніфікувала, наділила представників рослинного і тваринного світу рисами, притаманними людині [5, 96-97].

Основну частину фразеологічних одиниць сформовано під впливом антропоцентричних уявлень, переконаності людини у своїй вищості над тваринним світом. Уся фразеологічна тваринна символіка пов'язана з вербалізацією характеристик зовнішнього вигляду людини, її віку, рис характеру, психологічного сприйняття, освіченості тощо [8, 66].

Образ-символ тварини формується під впливом різноманітних повір'їв, тому у фразеологічному фонді існують різні думки про ту чи ту тварину. Усіх свійських – підкорених – тварин людина оцінює зверхньо, тому їй негативно.

Найпоширенішими в національному баченні образи домашніх тварин, як зазначає В. Кононенко, стають фіксованими носіями певної людської риси (переважно негативної): віл – терпіння, вівця – покірності, осел, баран – тупості, теля – наївності тощо. Саме на основі традиційних поглядів на тварину як уособлення людських рис і властивостей розвинулися символічні значення слів-назв тварин зазвичай досить широкого семантичного набору [7, 194].

Мікрополе із загальним значенням «свійська тварина» охоплює значний за обсягом мовний матеріал, що досить часто піддається символізації, адже щоденне спостереження за поведінкою коня, корови, вола, бугая, собаки, свині, вівці, барана, ягняти, кози, козла тощо і порівняння їх з поведінкою, звичками і рисами людей відкривало можливості для персоніфікації, а через неї – для поступового розвитку в слові-образі символічного значення [17, 66].

Аналіз семантичної структури фразеологічних одиниць на позначення назв свійських тварин у досліджуваних мовах дав можливість виявити в них компоненти-символи – ті мовні значення, які відображають, фіксують

і передають від покоління до покоління особливості того чи того етносу, формують його культурні коди і визначають менталітет народу.

Фразеологія східнослов'янських мов фіксує такі назви свійських тварин, як баран, бик, вівця, віл, кінь, кіт, коза, козел, корова, собака, осел тощо, однак значну частину цих компонентів можна вважати лише факультативними знаками з огляду на їх поодиноке вживання у складі стійких виразів досліджуваних мов. Зазвичай серед основних фразеологічних тваринних символів виділяють лексеми *баран, вівця, кінь, коза, кіт, собака* та ін. Одні й ті ж тварини можуть грати неоднакову роль у житті різних етносів і оцінюватися ними по-різному.

Так, наприклад, прототип свині, за даними української та російської фразеологічних картин світу, містить чи не всі можливі атрибути, які стосуються негативних рис людини. Свиня символізує бруд, фізичний і моральний, деградацію живої істоти, тому має негативні конотації: укр. *барложиться як свиня в солоді (в соломі)* – рос. *как свинья*. Фразеологічний складник концепту містить також і такі приписувані атрибути: вперта, жадібна, нахабна, невдячна, непорядна, пихата, дурна тощо. З цією твариною асоціюється також і пияцтво: *напився як свиня; п'яний як свиня // как свинья // напiцца як свiння* [8, 266].

Оскільки ця «тварина асоціюється з брудом, болотом, всякою нечистю, то, можливо, – як зазначає Г.Онуфрійчук, – звідси вислів *підкласти свиню // подложить свинью*, тобто діяти підступно щодо когось», який уживається як в українській, так і в російській мовах [13, 96].

Фразеологічні одиниці української мови з компонентом-зоонімом *свиня* вербалізують фрейм [негарно вбрана людина]: *вирядилася як свиня в наритники; красива як свиня в коралах; як свині в намисті; гарно як свині під лопухом; йде як до свині сідло, як свиня в хомуті* зі сл. виглядати [8, 266].

Вівця – символ простоти і невинності в українських та російських усталених виразах *агнецъ божий // божая овечка*. Фразеологізми досліджуваних мов *заблукана (блудна, приблудна) вівця // заблудшая овца (овечка) // блудная (заблудная, аблудная) овечка* характеризують людину, яка збилася з правильного шляху.

На основі асоціативних зв'язків людини та тварини постала фразеологічна одиниця *троянський кінь* (укр.) // *траянскi конь* (білор.), що свідчить про хитрі дії, підступні засоби боротьби.

Усвідомлення коня як бойової сили фіксують в українській мові стійкі звороти літературного походження *бути на коні* ‘перемогти, почувати себе добре’ і *бути під конем* ‘зазнати поразки, невдачі’.

Широко вживаються також в українській фразеологічній системі такі усталені вирази, як: *на коня* – ‘на щасливу благополучну дорогу’; *конем не*

догнати – ‘дуже швидко’; *як (мов, ніби) на сто коней висадив* – ‘підняти на висоту’; *як з коня зсадив* – ‘принизити когось’; *працює як кінь* – ‘дуже багато’.

Специфічною для російської мови є фразеологічна одиниця *не в коня корм* зі значенням ‘не йде на користь комусь – про їжу’; для української – *хоч конем грай*, що має кілька експлікацій: 1) досить великий, просторий; 2) багато вільного місця десь, просторо; 3) перев. зі сл. *просторий* уживається для підсилення супровідного слова; надто, дуже; 4) зі сл. *місця* досить багато; для білоруської – *конь божы (ісусаў)*, що символізує тупу, нерозумну людину: **Конь ты божы! Ды гавары ты, нарэшце, сваімі словамі** (Я. Брыль), а також фразеологічна одиниця *конь (кот) не валяўся (не качаўся)* у значенні ‘нічого не зроблено, не підготовлено’. В українській та російській мовах усталений вираз з аналогічним значенням уживається тільки з компонентом-зоонімом *кіт // кот*: *кіт не валявся // кот не валявся*.

Лексема *баран* лежить в основі творення багатьох фразеологізмів досліджуваних мов й вербалізує концепт ТУПІСТЬ: *як баран на нові ворота // как баран на новые ворота // як баран на новья вароты* – з сл. дивитись ‘не розуміючи, спантеличено, здивовано’; *стадо баранів* (укр.) // *статак бараноў* (білор.) ‘натовп, юрба, що сліпо, бездумно йде услід за ким-небудь’. Стійкий вираз української мови *як баран в аптеці* – з сл. розбиратися, розумітися, білоруської – *як (што) баран у біблії* ‘уживається для вираження повного заперечення змісту зазначеного слова’ і є символом людського глупства. З цим же ж значенням уживається фразеологізм *как свињья в апельсинах // як свія у апельсинах* у російській та білоруській мовах.

В усталених виразах української та російської мов символ *кози* зображено в різних контекстах та з неоднаковими символічними значеннями: позитивними (досвідченість, плодovitість, піклування) й негативними (боягузтво, страх, брехливість, невихованість, пихатість, недовіра, марні надії) [14, 190] : *і вовки ситі і кози цілі; усі кози в золоті* ‘все здається, сприймається кращим, ніж є насправді’ (укр.); *водить козу* ‘пьянствовать долгое время’ (рос.).

Лексема *коза* у структурі фразеологізмів *як сидорову козу // как сидорову козу* зі сл. бити, лупцювати, чихвостити // драть, пороть, сечь має значення ‘дуже сильно, нещадно’ як в українській, так і в російській мовах. Вважалося, що оскільки коза має норовливий характер, то заслуговує частого биття. У народі антропонім *Сидір* часто пов’язувався з уявленням про злого чи сварливого чоловіка (пор. рос. *Сидорова правда* ‘хабарництво, неправдивий суд’), однак Н. Вашкевич вважає, що це спотворення арабського словосполучення *садар каза*, що означало вирок шаріатського судді казі (казія), під яким часто розумілося побиття батогами. Арабська

лексема *коза* номінує як саме судочинство, так і розгляд окремих справ [4, 180].

У російській мові компонент *коза* входить також до складу фразеологічних одиниць *на козе не подъедешь* к кому 'невозможно найти подход, не знаешь, как подступиться к кому-либо', *на козе не объедешь* 'не перехитришь, не проведешь, не обманешь'.

Крім символу кози, в досліджуваних мовах побутує символ козла чи цапа. Козел (цап) упертий, дурний, незграбний, ненажерливий, об'єкт глузування і насмішок, недовіри, марних надій: *як з козла (цапа) молока* 'про щось некорисне, зайве, якийсь непотріб'; *ні за цапову душу* 'марно, даром, ні за що' *пускати цапа в капусту; пускати цапа город стерегти // пускати козла в огород* 'робити таке, що принесе лише біду'.

Такі домашні тварини, як кіт і собака відігравали значну роль у житті народів, з ними людина має найтісніші контакти, тому й не дивно, що група фразеологічних одиниць з лексемами *кіт* та *собака* є багатозначною та активною.

Значна кількість фразеологічних одиниць досліджуваних мов з компонентом-зоонімом *кіт* мають спільну семантику: *як кіт наплакав // кот наплакал // як кот наплакав* 'дуже мало'; *чорний кіт пробіг // черная кошка пробежала // чорны кот прабег* 'хто-небудь посварився з кимсь, між ким-небудь виникла незгода, склалися напружені стосунки'; *як кіт з собакою* зі сл. жити // *как кошка с собакой // як кот з сабакам* 'без злагоди, постійно ворогуючи, сварячись'; *купувати kota в мишку // покупать kota в мешке // кот у мишку (у торбе)* 'діставати у власність невідомо що, не бачачи й не знаючи його суті, властивостей'.

Лексема *кіт* входить до складу фразеологічних одиниць української та російської мов, що вербалізують концепти ТРИВОГА, НЕСПОКІЙ: *коти шкребуть на серці // кошки скребут на душе*; а також концепти ХИТРИСТЬ, ЛИЦЕМІРСТВО в усіх досліджуваних нами мовах: *гратися в kota і мишку // играть в кошки-мышки // гульня у кошкі-мышкі*. Стійкий вираз білоруської мови *каб кот убрыкнуў* функціонує зі значенням 'виявляти подив, захоплення': *Колька, ты? А каб цябе кот убрыкнуў! Якім ветрам цябе сюды занесла? (У. Шахавец)*.

У стійких зворотах української мови *собака* сприймається як уособлення негативних рис: *злий, як собака* 'дуже злий'; *боятися, як скаженого собаки* 'дуже боятися'; *голодний, як собака* 'дуже голодний'; *дивитися, як собака на висівки* 'дивитися дуже пильно'; *присохне як на собаці* 'легко загоїться'; *ні за собаку пропасти* 'задаремно пропасти'; *на пси сходити* 'занепадати'; *дражнити собак* 'дратувати когось'; *вішати собак* 'знеславлювати'.

Специфікою російської мови є функціонування фразеологізмів *собак ганяти* зі значенням 'тинятися без діла, ледарювати', *нужен как собаке пятая нога* 'зовсім не потрібний', *как собак нарезаных* 'дуже багато', *каждая собака* 'всякий, кожний', *собака на сене* 'сам не користується чимось й іншим не дає'.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Порівняльний аналіз структури фразеологізмів східнослов'янських мов з назвами на позначення свійських тварин дав підставу виявити їх спільні та відмінні ознаки, а також засвідчив, що стійкі вирази з компонентом-зоонімом відрізняються високим ступенем поширеності, активно використовуються в досліджуваних мовах і тісно пов'язані з національно-культурними традиціями того чи того народу. Вони містять знакову символіку, пов'язану з сприйняттям образу тварини спільноюю. Разом з тим треба зазначити, що навіть у споріднених мовах символи в більшій чи меншій мірі не збігаються за обсягом, хоча багато з них є символами універсальними і властивими багатьом мовам.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у розширенні корпусу обстежуваних одиниць з компонентом-зоонімом в українській, російській та білоруській мовах, подальшому міжмовному зіставленні їх та виявленні в них національно-культурної своєрідності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Білоноженко, В.М. & ін. (2013). *Фразеологічний словник української мови*. Т.1. Київ: Наукова думка.
2. Білоноженко, В.М. & ін. (2013). *Фразеологічний словник української мови*. Т.2. Київ: Наукова думка, 2013.
3. Васильків, З. (2003). Символіка фольклорного образу: ідеографічний аспект. *Вісник Львівського університету. Серія: журналістика*. Вип. 22. Львів: Вид. центр ЛНУ, 2003, 376-395.
4. Вашкевич, Н. (2004). *За семью печатями. Тайны происхождения языка. Библейские символы. Русская фразеология*. Москва: Белые альвы.
5. Денисенко, С. & Хлівний, В. (1993). Національно-культурна своєрідність фразеологізмів з погляду взаємозв'язку мови і культури. *Язык и культура. Вторая международная конференция. Доклады*. (Сост. С. Б. Бураго). Киев: Коллегиум, 96-97.
6. Дмитренко, М. (2011). *Символи українського фольклору : Монографія*. Київ: УЦКД.
7. Кононенко, В. (2008). *Українська лінгвокультурологія*. Київ: Вища школа.
8. Левченко О. (2007). *Символи у фразеологічних системах української та російської мов : лінгвокультурологічний аспект* (Дис. докт. філол. наук). Національна академія державного управління при Президентові України. Львівський регіональний інститут державного управління, Львів.

9. Левченко О. (2005). *Фразеологічна символіка : лінгвокультурологічний аспект : Монографія*. Львів: ЛРІДУ НАДУ.
10. Лепешаў І. (2008). *Слоўнік фразеалагізмаў*. У 2 т. – Т.1. – Мінськ: Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі.
11. Лепешаў І. (2008). *Слоўнік фразеалагізмаў*. У 2 т. – Т.2. Мінськ: Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі.
12. Молотков А.И. (Ред.) *Фразеологический словарь русского языка*. Москва: Советская энциклопедия (1968).
13. Онуфрійчук Г. (2016). *Лінгвокультурологічний потенціал української етнофразеології : асоціативне поле «ЛЮДИНА В КОЛІ ІНШИХ ІСТОТ»* (Дис. канд. філол. наук). Національна академія наук України, Інститут мовознавства імені О.О. Потебні, Київ.
14. Патен І. (2017). Символи у слов'янській фразеосистемі (на матеріалі української російської та польської мов) : лінгвокультурологічний аспект. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*, 185-194. doi: 10.24919/2411-4758.2017.110496.
15. Петришин М. (2014). Фразеологізми з компонентом-зонімом у латинській мові. *Науковий вісник Чернівецького університету. Германська філологія*. Вип. 692-693, 161-165.
16. Селіванова О. (2006). *Сучасна лінгвістика. Термінологічна енциклопедія*. Полтава: Довкілля-К.
17. Філь Г. & Патен І. (2012). Національно-культурний компонент у структурі фразеологічних одиниць української мови. *Молодь і ринок*, 8, 62-66.
18. Чернопиский М. (Ред.) (2008). *Українська фольклористика. Словник-довідник*. Тернопіль: Підручники і посібники.

REFERENCES

1. Bilozhenko, V. & ets. (2013). *Frazeolohichniy slovnyk ukrainskoi movy* T.1. [The phraseological dictionary of the Ukrainian language]. Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian]
2. Bilozhenko, V. & ets. (2013). *Frazeolohichniy slovnyk ukrainskoi movy* T.2. [The phraseological dictionary of the Ukrainian language]. Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian]
3. Vasylykiv, Z. (2003). Symbolika folklornoho obrazu: ideohrafichniy aspekt [Symbolism of the folklore image: the ideographic aspect]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya: zhurnalistyka* [Visnyk of Lviv University. Series: Journalism]. Vyp. 22. Lviv, Vyd. tsentr LNU, 2003. 376-395. [in Ukrainian]
4. Vashkevich, N. (2004). *Za semyu pechatyami. Taynyi proishozhdeniya yazyika. Bibleyskie simvolyyi. Russkaya frazeologiya* [Seven stamps. Secrets of the origin of the language. Biblical symbols. Russian phraseology]. Moscow: Belye alvyi. [in Russian]
5. Denysenko, S. & Khlivnyi, V. (1993). Natsionalno-kulturna svoieridnist frazeolohizmiv z pohliadu vzaيمozv'iazku movy i kultury [National-cultural peculiarity of phraseologisms in terms of the interrelation of language and culture]. *Yazyk i kultura. Vtoraya mezhdunarodnaya konferentsiya. Dokladyi*. [Language and culture. Second International Conference. Reports]. Kyiv: Kollegium, 96-97. [in Ukrainian]

6. Dmytrenko, M. (2011). Symvoly ukrainskoho folkloru [*Symbols of Ukrainian Folklore*]. Kyiv: UTsKD. [in Ukrainian]
7. Kononenko, V. (2008). *Ukrainska linhvokulturolohiia* [Ukrainian linguoculture]. Kyiv: Vyshcha shkola. [in Ukrainian]
8. Levchenko, O. (2007). *Syvoly u frazeolohichnykh systemakh ukrainskoi ta rosiiskoi mov : linhvokulturolohichnyi aspekt* [*Symbols in the phraseological systems of the Ukrainian and Russian languages: the linguistic and cultural aspect*] Doctor's thesis. [in Ukrainian]
9. Levchenko, O. (2005). *Frazeolohichna symvolika : linhvokulturolohichnyi aspekt* [*Phraseological Symbolism: Linguistic and Cultural Aspect*]. Lviv: LRIDU NADU. [in Ukrainian]
10. Lepeshaŭ, I. (2008). Sloŭnik frazealogizmaŭ. [*Phraseological dictionary*]. U 2 t. T.1. Minsk: Belaruskaya Entsyklopedyia Imya Petrusya Broŭki. [in Belarusian]
11. Lepeshaŭ, I. (2008). Sloŭnik frazealogizmaŭ. [*Phraseological dictionary*]. U 2 t. T.2. Minsk: Belaruskaya Entsyklopedyia Imya Petrusya Broŭki. [in Belarusian]
12. Molotkov, A. I. (Eds.) (1968). *Frazeologicheskiy slovar russkogo yazyka* [*Phraseological dictionary of the Russian language*]. Moscow: Sovetskaya entsiklopediya. [in Russian]
13. Onufriichuk, H. (2016). *Linhvokulturolohichnyi potentsial ukrainskoi etnofrazeolohii : asotsiatyvne pole «LUDYNA V KOLI INSHYKH ISTOT»* [*Linguistic and cultural potential of the Ukrainian ethnophraseology: the associative field «A MAN IN ANOTHER OTHER FACTS»*]. Master's thesis. [in Ukrainian]
14. Paten, I. (2017). *Syvoly u slovianskii frazeosystemi (na materiali ukrainskoi rosiiskoi ta polskoi mov) : linhvokulturolohichnyi aspekt* [Symbols in the Slavic frazeo-system (on material of Ukrainian, Russian and Polish languages): lingvokulturological aspects]. *Ridne slovo v etnokulturnomu vymiri – Native word in ethnocultural dimension*, 185-194. doi: 10.24919/2411-4758.2017.110496. [in Ukrainian]
15. Petryshyn, M. (2014). *Frazeolohizmy z komponentom-zoonimom u latynskii movi*. [Phraseologisms with a zoonotic component in Latin]. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu. Hermanska filolohiia – Scientific herald of Chernivtsi University. German philology. Vol. 692-693*, 161-165. [in Ukrainian]
16. Selivanova, O. (2006). *Suchasna linhvistyka. Terminolohichna entsyklopediia* [*Modern linguistics. Terminological Encyclopedia*]. Poltava, Dovkillia-K. [in Ukrainian]
17. Fil, H. & Paten, I. (2012). *Natsionalno-kulturnyi komponent u strukturi frazeolohichnykh odynyts ukrainskoi movy* [National-cultural component in the structure of phraseological units of the Ukrainian language]. *Molod i rynek* [Youth and the market], no. 8, 62-66. [in Ukrainian]
18. Chornopyskyi, Mykhail. (Red.) (2008). *Ukrainska folklorystyka. Slovnyk-dovidnyk* [*Ukrainian folklore. Dictionary-Directory*]. Ternopil: Pidruchnyky i posibnyky. [in Ukrainian]